

Tarihçi Yazar Volkan Şenel Tarihe Işık Tutan Belgeyi Açıkladı

Volkan Şenel – Tarihçi Yazar

Gümüşhane tarihiyle ilgili yapılan araştırmalar, şehrin tarihinin milattan önceki yıllara kadar uzandığını göstermektedir. Gümüşhane; altın, gümüş, bakır vb. madenlerinin çıkarıldığı bir bölge olması ve önemli ticaret yollarının buradan geçmesi nedeniyle, her dönem ilgi duyulan bir şehir olmuştur. Bu nedenle, tarih süreci içerisinde birçok medeniyet Gümüşhane için birbirleriyle mücadele etmişlerdir.

Gümüşhane tarihiyle ilgili kaynaklara bakıldığı zaman; Asur, Hitit, Urartu, İran, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuklu, İlhanlı, Trabzon Rum İmparatorluğu, Akkoyunlu ve Osmanlıların bu yörede hüküm sürdükleri görülmektedir. Gümüşhane bölgesi bir süre Roma ve Emevilerin elinde kalmış, M.S 8. yüzyılda ise Bizanslıların eline geçmiştir. 12. yüzyılda Saltuklular ve Mengüçlüklüler'in etkisinin görüldüğü bölgede, daha sonra ise Selçukluların hâkimiyeti hissedilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzon'u almasıyla Gümüşhane Osmanlı toprağı olmuş, fakat bu hâkimiyet 1467 yılına kadar kısa bir zaman sürmüştür. 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet ve Uzun Hasan arasında vuku bulan Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Gümüşhane'nin bir bölümü, Yavuz'un Çaldıran Zaferi'nden (1514) sonra ise tamamı -kesin olarak- Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti, Türk oymak, aşiret, ve cemaatlerini getirerek bölgeye yerleştirmeye başlamıştır. Gümüşhane'ye yönelik bu iskân süreci, 17 ve 18. yüzyılda da devam etmiştir.

Gümüşhane şehrimizin yerleşim tarihinin tarihsel safahatına bakıldığı zaman görüleceği üzere, kadim bir şehir olan Gümüşhane'de birçok medeniyet hüküm sürmüş ve önemli izler bırakmıştır. Bu izler, kimi zaman Roma'dan günümüze ulaşan Antik bir kent, kimi zaman Orta Çağ'dan günümüze ulaşan bir höyük, kimi zaman Osmanlı'dan günümüze ulaşan bir cami, kimi zaman ise Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze ulaşan tarihi bir konak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kadar önemli bir tarihi ve kültürel mirasa (2024 yılı itibarıyla Gümüşhane'de 500'e yakın tescilli eser bulunmaktadır) sahip olan Gümüşhane, Avrupalı birçok seyyahın, araştırmacının, arkeoloğun, koleksiyonerin, natüralistin vs. dikkatini çekmiştir. Tabii birçok devlette, yukarıda uzmanlık alanlarını sıraladığımız

meslek guruplarının isimlerini kullanarak Gümüşhane’de çeşitli istihbarat çalışmaları, tarihi eser kaçakçılığı, misyonerlik vb. gibi faaliyetler yürütmüştür. **Bu faaliyetleri yürüten devletlerin başında ise İngiltere, Fransa, Almanya ve ABD gelmektedir.**

Yukarıda ifade edilen çalışmalar sonucu Osmanlı döneminde Gümüşhane’den kaçırılan birçok eser, bugün dünyadaki çeşitli müzelerde karşımıza çıkıyor. Kaçırılan bu eserlerin en meşhuru (şimdilik) Gümüşhane’nin Kelkit ilçesi Sadak (Satala) Köyü’nden 1872 yılında kaçırılan ve şuan İngiltere’deki British Müzesi’nde sergilenen **Aphrodite Büstü (Satala Afroditisi)**. Bir diğeri ise Gümüşhane’nin Koğans Nahiyesi’ndeki Keçi Kale’de bulunan **Athena Heykeli**. (Bir rivayete göre bu eser Avrupa’daki bir müzede, bir rivayete göre ise Türkiye’deki bir koleksiyonerde bulunmaktadır). Bir diğeri ise (İngilizler tarafından kaçırıldığını düşündüğümüz) ve şuan Yunanistan’da Atina Akropolis Müzesi’nde sergilenen **Kore heykelleridir**. Gümüşhane’den kaçırılarak Yunanistan’a götürülen tarihi eserler sadece bu iki heykelden ibaret olmayıp, bugün Yunanistan’da birçok **ikona, İsa heykelleri, ayın kıyafetleri, tepelikler, kitaplar vs.** bulunmaktadır. Hülasa, bu örneklerle verilebilecek ülke ve eser sayısı uzayıp gidiyor.

Satala Afroditisi Büstü (İngiltere)

Kore Heykeli (Yunanistan)|

Kore Heykeli (Yunanistan)

Athena Heykeli (?)

Ama ben bu yazıda sizlerle, Osmanlı Arşivi'nde bulunan Gümüşhane'yle ilgili bir belgeyi paylaşmak istiyorum. Arşiv belgesi, Gümüşhane'nin Kelkit ilçesine bağlı Sadak ve Sipikor köylerinde yaşanan tarihi eser kaçakçılığı ile ilgili. **Ve tabi ki, yine başrol de İngilizler...**

Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu belge aslında bize şunu gösteriyor; günümüzde herkes tarafından bilinen ve Türkiye'nin yurt dışına kaçırılan en önemli 20 tarihi eserinden birisi olma özelliğini taşıyan "**Satala Afroditi**" gibi eserlerle ilgili 1872 yılında başlayan süreç, 1894 yılında da devam ediyor. Yani, Gümüşhane'den periyodik olarak yurt dışına tarihi eser kaçırılıyor.

Şimdi gelelim Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgenin ayrıntılarına; 16.06.1894 tarihli bu arşiv vesikasında Kelkit'in Sadak ve Sipikör köylerine mahiyetiyle birlikte gelen İngilizlerin, bu köylerdeki tarihi eserleri satın almak için neler yaptığı anlatılıyor. (Osmanlı Arşivi'nde yapmış olduğumuz araştırmada bu konuyla ilgili 04.04.1894 tarihli bir de telgrafa ulaşılmıştır.)

دائرة احوال داخلة

مکتوبی

عدد

طریقه ریزقونم راهیه لفظیه سوره سوره و تواتر احوال

میسرت بروس لفظی کلمات فرستاده سیکور کربنه بری اسلام و بکری ارض ابلی حیدر کبیر بربر انصاف و تقاضا محو احوال نوع در بخانه
برضا بط کوی فرانس اوزده جوتنه کوبرت اسلام و یا فرستاده کوبرت اولین صوره رجه در خطه لرین الیه حدان فرستاده کوبرت
و کداه حدان کوبرت ایتمه و یا نوما طاساری بشه طاساری الیه حدان اید کوبرت الیه الیه حدان اید کوبرت الیه حدان اید کوبرت
حقیقتاً خطابه ایله بخانه عورده ایله ایکن انکارلار در لیزون قهرن عویف برزنی شتفا: شتفا شتفا بیله اوله عورده ایله ایکن اید کوبرت

حیدر

دری

OSMANLI ARSIVI
BEO
1171 31516 2

BELGE:

Bâb-ı Âlî

Daire-i Umûr-ı Dâhiliye

Mektubî Kalemî

Trabzon Vilâyeti'nden Dâhiliye Nezâreti celîlesine mevrûd telgrafının halli. Mayısın yirmi dokuzuncu günü Kelkit Kazâsı'nın Sipikor Karyesi'ne biri İslam diğeri Ermeni iki hizmetçileriyle beraber dört İngiliz ve müte'akiben Mahmud Efendi nâmında Erzincan'dan bir zâbit gelip ferdâsı oradan hareketle köylerin İslam veya Hristiyan köyleri olduğunu sorarak ve haritalarını alarak Sadak Karyesi'ne geldikleri ve orada çadır kurup antika ve yazılı taşları beşer kuruşa alacaklarını ilan ile köylerden âdem alıp taharriyâtı icrâ eyledikleri ve Mahmud Efendi harekât-ı vâkı'iyyelerini hafiyen zabt ile Erzincan'a avdet eylediği

gibi İngilizlerinde Trabzon'a müteheyhi'-i azimet bulunduğu Gümüşhane Mutasarrıflığı'ndan beyân olmakla arz-ı ma'lûmât edilir. Fermân.

Fî 4 Haziran sene (1) 310

Kadri

Kaynakça:

- Süleyman Çiğdem, *Gümüşhane Bölgesinin Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları*, Erzurum, 2008
- Gülyüz Akagün, *Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri*, İstanbul, 1980
- Medeniyetler Yolu Üzerinde Gümüşhane*, (Haz.Volkan Şenel-Süleyman Çiğdem-Temel Yalçın), İstanbul, 2010
- Volkan Şenel-Onur Şahna, *Tarihi Yönüyle Arzular Kabaköy*, Kocaeli, 2022
- Selahattin Tozlu, *XIX. Yüzyılda Gümüşhane*, Erzurum, 1998
- Faruk Algül, *Osmanlı Vesikalarında Kelkit Kazası*, Gümüşhane, 2016
- BOA, BE0.421/31516
-
- <https://gumushanedenhaber.com/satala-afroditi-acilen-gercek-evi-olan-gumushaneye-getirilmelidir/> (Burak Pir)